

УДК 342.15, 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.37>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Щербатюк І.О.,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського «МАУП»

Щербатюк І.О. Фундаментальні принципи державної політики у сфері прав людини.

У роботі проаналізовано права людини, обов'язок держави поважати, захищати та виконувати фундаментальні принципи державної політики у сфері прав людини. Негативні права поважати зобов'язують держави прямо чи опосередковано не перешкоджати окремим особам здійснювати їхні права, утримуватися від порушень і усувати наслідки. Зобов'язання держави захищати осіб від фактичного втручання або загрози втручання в права людини з боку третіх сторін, проявляючи належну обачність. Держави мають широку свободу розсуду у виборі засобів захисту. Зобов'язання виконувати вимагають активних дій держави для реалізації прав людини шляхом створення правових, інституційних, процедурних та матеріальних умов. Забезпечення економічних, соціальних і культурних прав МПЕСКП дозволяє державам-учасникам виконувати свої зобов'язання поступово.

Жодне право людини не є безкоштовним для держави. Однак проблеми з ресурсами не можуть слугувати приводом для бездіяльності. Державна політика у сфері прав людини має передбачати свободу правовласників у відстоюванні своїх прав. Відмінності національних систем прав людини стосуються правової та інституційної бази, суб'єктів політики прав людини та їх взаємодії. Відмінності стосуються також результату: заходів, вжитих для захисту та просування прав людини. Корупція несумісна з ідеєю рівності, яка лежить в основі прав людини. Проникаючи в державні органи, корупція перешкоджає державі виконувати зобов'язання щодо прав людини, а людям відстоювати свої права на рівних, особливо якщо корупція охопила судову систему. Фундаментальні принципи прав людини (відсутність дискримінації, участь, підзвітність, залученість) поєднані з явним визнанням людей – як власників прав і держав – як основних носіїв обов'язків, що є основними ознаками державної політики щодо прав людини. Важливим елементом політики прав людини є регулярні звіти уряду про стан забезпечення прав людини в Україні. Неурядові організації можуть і повинні критично доповнювати державні звіти у формі паралельних звітів. Незалежні від уряду суди відіграють важливу роль у покаранні та захисті порушених прав людини. Омбудсмени або інші незалежні особи національних інституцій з прав людини діють відповідно до Паризьких принципів та забезпечують дотримання прав людини.

Ключові слова: права людини, правовласники, зобов'язання держави, поважати, захищати, виконувати, принципи прав людини, відсутність дискримінації, участь, підзвітність, залученість.

Shcherbatyuk I.O. Fundamental principles of state policy in the field of human rights.

The paper analyzes human rights, the duty of the state to respect, protect and fulfill the fundamental principles of state policy in the field of human rights. Negative rights to respect oblige states not to directly or indirectly prevent individuals from exercising their rights, to refrain from violations and to eliminate the consequences. The state obligation protect individuals from actual interference or threats of interference with human rights by third parties, exercising due diligence. States have a wide margin of discretion in choosing the means of protection. The obligation to fulfill requires active action by the state to realize human rights by creating legal, institutional, procedural and material conditions. Ensuring economic, social and cultural rights The ICESCR allows states parties to fulfill their obligations gradually.

No human right is free for the state. However, resource problems cannot serve as an excuse for inaction. State policy in the field of human rights must provide for the freedom of right holders to defend

their rights. Differences in national human rights systems relate to the legal and institutional framework, the actors of human rights policy and their interaction. Differences also relate to the outcome: the measures taken to protect and promote human rights. Corruption is incompatible with the idea of equality, which underlies human rights. By penetrating state bodies, corruption prevents the state from fulfilling its human rights obligations and people from asserting their rights as equals, especially if corruption has spread to the judicial system. The fundamental principles of human rights (non-discrimination, participation, accountability, involvement) are combined with the explicit recognition of people – as rights holders and states – as primary duty bearers, which are the main features of state human rights policy. An important element of human rights policy is regular government reports on the state of human rights in Ukraine. Non-governmental organizations can and should critically supplement state reports in the form of parallel reports. Courts independent of the government play an important role in punishing and protecting violated human rights. Ombudsmen or other independent persons of national human rights institutions act in accordance with the Paris Principles and ensure respect for human rights.

Key words: human rights, rights holders, state obligations, respect, protect, fulfil, human rights principles, non-discrimination, participation, accountability, involvement.

Постановка проблеми. Основну відповідальність за реалізацію прав людини несуть держави. У формі міжнародних договорів з прав людини вони зобов'язуються забезпечувати права людей, що перебувають під їхньою суверенною юрисдикцією. Держава одночасно є (потенційним) порушником і (необхідним) гарантом прав людини. Звідси випливає, що держава не повинна сама порушувати права людини і водночас повинна захищати та заохочувати їх. Згідно з останніми розробками в догматичі міжнародного права, права людини становлять зобов'язання держави поважати, захищати та виконувати [1].

Зобов'язання поважати зобов'язують держави прямо чи опосередковано не перешкоджати окремим особам здійснювати їхні права людини, а якщо вони це роблять, утримуватися від відповідних порушень і усувати наслідки. Негативні зобов'язання щодо утримання може виконати будь-яка держава, незалежно від своїх ресурсів. Зазвичай такі зобов'язання стосуються насамперед громадянських і політичних прав у розумінні «класичних» прав на свободу. Однак економічні, соціальні та культурні права також є правами на свободу, які можуть бути порушені діями держави [2].

Зобов'язання захищати осіб від фактичного порушення прав або загрози втручання в їхні права людини з боку третіх сторін (тобто недержавних, приватних суб'єктів, таких як компанії) виникають, коли державні органи (а) знають про реальну чи неминучу загрозу (або повинні були знати про це, якби вони проявили належну обачність); (б) усвідомлюють порушення, але не вживають належних захисних заходів у межах наявних у них ресурсів, і (в) у той же час можливі контрзаходи відповідно до прав людини [3, с. 110-111]. Коли виникає питання про те, які заходи вжити, держави мають широку свободу розсуду.

Зобов'язання виконувати передбачають забезпечувати якнайширшу реалізацію прав людини шляхом активних дій держави шляхом створення правових, інституційних, процедурних, а також матеріальних умов для реалізації прав людини, наприклад, через відповідні закони, установи, процедури або також державні вигоди у формі грошей, товарів чи послуг. Тут, зокрема, держави мають широку свободу дій.

У випадку економічних, соціальних і культурних прав (ЕСКП) МПЕСКП прямо дозволяє державам-учасникам виконувати свої зобов'язання «поступово» з огляду на обмежені ресурси та соціальні проблеми, які важко подолати миттєво. Зобов'язання поважати та захищати можна реалізувати швидше і такі зобов'язання не підпадають під застереження про поступове виконання. Держава повинна негайно вжити конкретних, цілеспрямованих заходів для поступового впровадження прав, гарантованих Пактом. Проблеми з ресурсами не можуть слугувати приводом для бездіяльності.

Метою дослідження є з'ясування фундаментальних принципів політики держави щодо реалізації прав людини – відсутність дискримінації, участь, підзвітність, залучення, поєднані з визнанням людей – як власників прав, і держав – як основних носіїв обов'язків.

Стан опрацювання проблематики. Сутність і характеристику фундаментальних принципів державної політики щодо захисту прав людей активно досліджували Цололо В.В., Філіпський Д.П., Джеймс Нікель, Бандурка О.М., Прієшкіна О.В., Воюта Д., Коршунова Н.В., Семьор-

кіна К.О. та інші та надали важливі висновки та рекомендації. Водночас концептуальні основи як і механізм формування моделей державної політики щодо прав людини вивчені фрагментарно та потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Тріада зобов'язань в принципі відноситься до всіх прав людини. З одного боку, це показує, що ЕСКП вимагають не лише дорогих політичних дій, але й встановлюють обов'язки держави поважати та захищати. Водночас, тріада зобов'язань вимагає державних послуг і ресурсів. Звичайно, реалізація прав не обходиться без витрат, особливо тому, що створення та підтримка функціонуючої держави за верховенства права потребує значних витрат. «Жодне право людини не є безкоштовним» [4, с. 112].

Зобов'язання поважати вимагає від держави не втручатися у здійснення прав людини: від позасудових вбивств, тортур, свавільного затримання, несправедливого судового розгляду, цензури преси, залякування на виборах і позбавлення виборчих прав. Держава утримується від незаконного примусового виселення та знесення будинків, продажу або забруднення джерел води, якими користується місцеве населення, дискримінації у сфері охорони здоров'я та освіти.

Зобов'язання захищати вимагає від держави запобігати порушенням з боку третіх сторін (недержавних суб'єктів): вживає заходів для запобігання втручанням недержавних суб'єктів у громадянські та політичні права, такі як, наприклад, право на життя, приватне життя, свободу вираження поглядів, мирні зібрання та голосування без залякування на виборах; вживає заходів для запобігання недержавним суб'єктам, наприклад, участі у примусових виселеннях, використанні практики примусової праці, створенні шкідливих умов праці та дискримінаційній поведінці, яка обмежує доступ до охорони здоров'я та освіти.

Зобов'язання виконувати вимагає від держави вживання заходів для поступового забезпечення повної реалізації прав людини: інвестування у необхідну інфраструктуру (наприклад, судову систему, виборчі органи, школи, медичні служби, житло, водопостачання тощо) і вживає відповідних заходів, щоб правовласники могли повною мірою користуватися своїми громадянськими та політичними правами (наприклад, справедливий суд, вільний голос тощо).

Корпорації впливають на ситуацію з правами людини. «Державні закони та інституції не мають монополії на систему правил і нормативних порядків, які «регулюють» поведінку в суспільстві та які можуть впливати на здійснення прав людини» [5, р. 152]. І все ж реалізація прав людини все ще значною мірою залежить від волі та здатності держав виконувати свої зобов'язання щодо прав людини, а також від наданої державою свободи правовласників відстоювати свої права.

Відповідні національні системи прав людини значно відрізняються, навіть у ліберальних демократіях. Відмінності стосуються правової та інституційної бази, а також суб'єктів політики прав людини та їх взаємодії, що, по суті, відповідає трьом компонентам національних систем прав людини, визначених Д. Зіполі [6, с. 125]: «актори (внутрішні державні суб'єкти, як урядові, так і незалежні, а також недержавні), взаємодія (більш-менш формалізовані процеси, які пов'язують усіх суб'єктів системи разом) і рамки (договори, «м'яке» право та право законів, законодавство та нормативні акти)». Відмінності також стосуються результату: заходів, вжитих для захисту та просування прав людини.

Структурна передумова реалізації прав людини вимагає мінімального рівня державності. Але навіть якщо основи держави не знаходяться під загрозою, у багатьох країнах є території обмеженої державності, в яких державні інституції майже не функціонують, а закон виконується недостатньо. У таких випадках можливості реалізації зобов'язань щодо прав людини обмежені. Таким чином, реалізація прав людини – це не завжди питання волі, а й здібностей.

Ендемічна корупція підриває права людини, незалежно від того, чи це стосується доступу до соціальних прав людини (освіта, охорона здоров'я, їжа, вода тощо), чи дотримання прав людини з боку поліції, адміністрації чи судів. Там, де поширена корупція, яка проникає в державні органи, держави не можуть виконувати свої зобов'язання щодо прав людини, а люди не можуть відстоювати свої права на рівних, особливо якщо корупція також охопила судову систему. Корупція несумісна з ідеєю рівності, яка лежить в основі прав людини. У цьому сенсі ендемічна корупція та повага до прав людини є фактично взаємовиключними [7, с. 129]).

Виходячи з юридичного визнання прав людини, державна політика у сфері прав людини також може мати різний рівень амбіцій, необхідних для виконання державних зобов'язань щодо прав людини, або вона може прагнути якомога повніше виконувати взяті державою зобов'язання та активно просувати права людини на міжнародному рівні. Зовнішня та внутрішня політика держа-

ви може бути сформульована за зачиненими дверима та без участі тих, кого вона стосується, або може бути розроблена у прозорий спосіб із залученням людей, які можуть самостійно формулювати та висувати претензії щодо прав людини та можуть мати право голосу при прийнятті рішень, пов'язаних з правами людини, і переглядати їх виконання. Права людини не повинні залишатися абстрактною вимогою міжнародних конвенцій та інституцій з прав людини, а повинні бути «виокремлені», бути зрозумілими та придатними для щоденного використання.

Чітка та послідовна орієнтація дій держави на міжнародні норми прав людини та фундаментальні принципи прав людини (відсутність дискримінації, участь, підзвітність, залучення), у поєднанні з явним визнанням людей – як власників прав, і держав – як основних носіїв обов'язків, є основними ознаками підходу до прав людини в державній політиці. Це підносить права людини до обов'язкової системи відліку для всіх політичних рішень і, таким чином, представляє перехресну політичну мету. Підхід до прав людини в державній політиці можна узагальнити так: [8; 9; 10; 11]:

- Права людини функціонують як центральна система відліку державної політики. Це стосується стандартів прав людини, обов'язків, принципів недискримінації, участі, підзвітності та залученості.

- Права людини є наскрізною функцією державної політики і закріплюються, враховуються та здійснюються в усіх сферах державної та муніципальної політики.

- Державна політика визнає, захищає та підтримує претензії на права людини всіх людей як носіїв прав людини.

- Державна політика визнає та реалізує свої зобов'язання щодо поваги, захисту та реалізації прав людини та включає заходи для підвищення обізнаності про права людини в суспільстві, щоб зробити їх зрозумілими та придатними для повсякденного використання.

- Державна політика заохочує права людини поза її власними зобов'язаннями щодо цих прав, добровільно робить більше, ніж вимагає закон.

- Державна політика активно просуває міжнародні норми, інститути та процедури з прав людини.

Питання, які включено до політичного порядку денного, залежать від того, які вимоги щодо прав людини висуваються урядам і парламентам, постраждалими особами, громадянським суспільством, засобами масової інформації, судами та міжнародними моніторинговими органами з прав людини, а також від того, наскільки політичні інституції реагують на них.

Важливим елементом політики прав людини є регулярні звіти уряду про стан забезпечення прав людини в Україні. Звіти мають включати підходи до окремих громадянських, політичних та економічних, соціальних і культурних прав, прав жінок і дітей, людей з обмеженими можливостями, людей похилого віку тощо. Неурядові організації (НУО) можуть і повинні вплинути на перелік питань шляхом письмових звернень до комітетів і критично доповнювати державні звіти, які мають тенденцію до вибілювання, у формі паралельних звітів. Багато з цих питань також відображено в процедурі Універсального періодичного огляду (UPR) Ради ООН з прав людини.

Щоб проаналізувати державну політику у сфері прав людини, важливо дослідити, хто її проводить і як на неї впливають неурядові державні та недержавні суб'єкти всередині країни та міжнародні правозахисні інституції та суб'єкти за межами країни. Першими важливими суб'єктами є ті, чия участь інституційно визначена, тобто хто інституціоналізовано залучений до формулювання та впровадження державної політики у сфері прав людини і несе за неї фактичну відповідальність. Перш за все уряди та міністерські бюрократи, які визначають, яка увага та пріоритет надаються правам людини в повсякденній роботі уряду та які заходи (мають бути) вжиті для реалізації та просування прав людини. Парламенти виступають суб'єктами політики у сфері прав людини, коли вони приймають закони, що стосуються прав людини, і повинні виконувати свою функцію контролю уряду щодо захисту та реалізації прав людини. Важливу роль також відіграє місцева політика.

Суди є частиною судової гілки влади. Якщо вони діють незалежно від уряду, вони відіграють важливу роль у покаранні та захисті порушених прав людини. Рішення конституційних судів також мають значний вплив на політику у сфері прав людини. А національні суди контролюють рішення регіональних судів з прав людини, принаймні, коли вони виконують свої рішення. Захист і заохочення прав людини, до яких залучена законодавча, виконавча та судова влада, може бути посилений заходами конкретних правозахисних органів як відповідальних осіб, департаментів з прав людини та представників з прав людини в урядах.

Проект принципів ООН щодо парламентів і Права людини також розглядають парламентські комітети з прав людини як органи у парламентах, відповідальні за керівництво або координацію роботи парламенту щодо прав людини та наділяють їх широкими функціями, які на практиці вони виконують лише частково [12]. Відповідно до Паризьких принципів існують омбудсмени або інші незалежні особи національних інституцій з прав людини (НІПЛ) [13].

Багато інших суб'єктів, які не беруть безпосередньої участі у формуванні державної політики прав людини, але впливають на її суспільне сприйняття, посиляються на міжнародні права людини та вимагають їх виконання у державі: правозахисні НУО, профспілки, соціальні організації, церква тощо. ЗМІ, соцмережі, науковці та епістемічні спільноти також відіграють певну роль у формуванні правозахисного дискурсу в країні.

Міжнародні режими прав людини можуть бути ефективними, якщо внутрішні актори – міністерський персонал, парламентарі, НІПЛ, омбудсмени, неурядові організації, протестні рухи, політичні партії чи будь-які інші групи – можуть використовувати їх для тиску на внутрішній уряд у підвищенні поваги до прав людини [6, с. 119]). Водночас міжнародні норми та інститути є важливим важелем зміцнення національних правозахисників та їх ефективності. Очевидно, що законодавча база, учасники та зміст політики прав людини значно відрізняються залежно від сфери політики – чи то заборона тортур, свобода вираження поглядів чи право на освіту тощо.

Розрізняють різні фази політичного процесу: визначення проблеми, встановлення порядку денного, формулювання політики, реалізація політики та оцінка. На практиці політичні процеси, зазвичай, набагато складніші, ніж передбачає політичний цикл; вони не просто дотримуються ідеальної послідовності і завжди пов'язані з паралельними або відтермінованими політичними процесами в інших проблемних чи політичних сферах. Політика також не завжди орієнтована на вирішення проблем. Іноді вона є символічною або зосереджується переважно на отриманні голосів і політичної підтримки.

Сприйняття певних соціальних ситуацій як соціальних вад сильно залежать від соціально-політичного контексту та завжди пов'язані з суб'єктами. Завжди потрібні індивідуальні чи колективні суб'єкти, які сприймають соціальну ситуацію як спричинену людиною несправедливість або принаймні як несправедливість, на яку можуть вплинути люди. Центральну роль тут відіграють суб'єкти громадянського суспільства, які засуджують порушення прав людини та висувають до політиків вимоги їх дотримання.

Усвідомлення проблем прав людини може виникнути всередині політико-адміністративного апарату, спонукаючи до дій. Проблеми з правами людини можуть виявляти окремі особи та групи в уряді та парламенті. Рішення національних або регіональних судів можуть поставити питання прав людини на політичний порядок денний. Європейські законодавчі ініціативи також відіграють важливу роль у випадку держав-членів ЄС. Врешті-решт, питання прав людини можуть потрапити в порядок денний через міжнародні моніторингові органи з прав людини або транснаціональні форуми та учасників.

Лише через кілька років агресивна війна Росії проти України змусила ЄС вперше (і, можливо, востаннє) активувати Директиву про тимчасовий захист (Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р.) для українських біженців, переважно жінок і дітей. Реформа європейської політики щодо надання притулку біженцям, запропонована Комісією у вересні 2020 року, обговорювалася в рамках Ради, Комісії, Парламенту під тиском зростаючої кількості біженців з інших країн. Новий пакт про мігрантів і біженців був прийнятий Європарламентом у 2024 році [14].

Наслідки терористичних атак 11 вересня 2001 року в США були особливо далекосяжними, вони не лише визначали порядок денний політики безпеки, а й мали величезний вплив на права людини. Навіть усталені демократії як США та Великобританія серйозно порушували права людини у боротьбі з міжнародним тероризмом. Авторитарам було легше використовувати сценарії терористичної загрози для узаконення репресій. Військовий напад на Україну у 2022 році є потенційно ще більш серйозною подією. Російська загарбницька війна є не лише важливою подією, але й часто згадуваним поворотним пунктом для міжнародної та європейської системи безпеки.

Сформульовані проблеми, пропозиції та вимоги політики прав людини стають політичними програмами. Названо та визначено цілі та пріоритети державної політики у сфері прав людини, а також заходи щодо їх реалізації. Такі цілі та плани виходять з рекомендацій Віденської всесвітньої конференції з прав людини 1993 року, і їх підготовку рекомендують комітети ООН з прав людини. Можуть існувати плани дій щодо конкретних питань, наприклад, для боротьби з

наси́льством щодо жінок, расизмом або іншими питаннями, що мають значення для прав людини. Наприклад, Національні плани дій (НПД) щодо бізнесу та прав людини, до яких із 2011 року закликали ЄС, Рада Європи, ОЕСР, G20 та ООН з метою імплементації Керівних принципів ООН щодо бізнесу та прав людини, отримали значну увагу. Такі НПД вже опубліковано в 32 країнах і розробляються ще в 20 [15].

Прийняття політичних програм не обов'язково означає, що вони будуть реалізовані. Особливо це стосується рамок політики та планів дій у сфері прав людини, на які сильно впливає риторика щодо прав людини. Тому завжди потрібно перевіряти, наскільки конкретизовано програмні специфікації та вживаються ефективні заходи для захисту та просування прав людини.

Звіти урядів про права людини можуть надати загальний (хоча й тенденційний) огляд вжитих заходів. Межі між формулюванням політики та реалізацією є плінними. Інколи недостатнього впровадження законодавства Союзу в державах-членах ЄС видно в численних процедурах ЄС щодо порушення. Це також впливає на виконання національних законів. Їх упровадження далеко не завжди без проблем.

«Відповідальний законодавець має заздалегідь оцінити та розглянути наслідки своїх дій, а також проаналізувати та оцінити їх згодом і, якщо необхідно, внести необхідні зміни» [16; 17]. З точки зору прав людини, важливо знати, який вплив має закон на права людини в різних сферах політики. Важливо оцінити, чи було пропорційним дозволене законом втручання в фундаментальні права та права людини наміченим цілям і фактично досягнутим ефектам. Посягання держави на громадянські свободи завжди мають бути добре виправданими та розглядатися з точки зору їх загального впливу.

Партійно-політичне забарвлення законодавчої та виконавчої влади впливає на політику, а саме на визначення політики та кінцеві результати діяльності держави («результат політики»). Партійно-політичний склад уряду визначає програми формування урядової політики, тобто яку політику правлячі партії хочуть реалізувати та наскільки уряди фактично спроможні реалізувати таку політику. Існує одна або кілька коаліцій, члени яких займаються політичною діяльністю, щоб перенести свої базові політичні переконання у відповідній сфері в державну політику. Варто пам'ятати, що політика орієнтується не лише на вирішення проблем, а й отримання голосів. Політики часто вдаються до популізму, обіцяючи прийняти модель, яка була випробувана в інших місцях, без відповідної потреби у вирішенні проблеми.

Висновки. У статті досліджено зобов'язання держави поважати, захищати та виконувати права людини шляхом створення правових, інституційних, процедурних, а також матеріальних умов для реалізації прав людини. Послідовна орієнтація дій держави на міжнародні норми прав людини та фундаментальні принципи (відсутність дискримінації, участь, підзвітність, залученість) поєднані з явним визнанням людей – як власників прав і держав – як основних носіїв обов'язків є основними ознаками державної політики щодо прав людини. Важливим елементом політики прав людини є регулярні звіти уряду та альтернативні звіти неурядових організацій про стан забезпечення прав людини в Україні. Незалежні суди, Омбудсмени або інші незалежні особи національних інституцій з прав людини відіграють важливу роль у реалізації політики щодо прав людини. Парламенти виступають суб'єктами політики у сфері прав людини, коли вони приймають закони, що стосуються прав людини, і повинні виконувати свою функцію контролю уряду щодо захисту та реалізації прав людини. Політика не завжди орієнтована на вирішення проблем. Іноді вона є символічною або зосереджується переважно на отриманні голосів і політичній підтримки. Партійно-політичний склад уряду визначає програми формування урядової політики. Сформульовані проблеми, пропозиції та вимоги політики прав людини стають політичними програмами, які не обов'язково будуть виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. UN Economic and Social Council. The New International Economic Order and the Promotion of Human Rights. E/CN.4/Sub.2/1984/22/Add.2 3 July 1984.
2. Цололо В., Філіпський Д. Права людини як інструмент обмеження державної влади. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. № 69. С. 84–88. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.13>.
3. Kälin, Walter, and Jörg Künzli. 2009. *The Law of International Human Rights Protection*. Oxford: Oxford University Press.

4. Tomaševski, Katharina. 2003. *Education Denied. Costs and Remedies*. London et al: Zed Books.
5. O'Brien, Claire Methven. 2023. The Relevance of Governance and Multi-Level Governance to the Study of Human Rights: Insights from Business and Human Rights. In *Research Handbook on the Politics of Human Rights Law*, ed. Bård A. Andreassen, 145–165. Cheltenham et al: Edward Elgar.
6. Zipoli, Demenico. 2023. The Role of National Human Rights Systems in the Implementation of International Human Rights Law. In *Research Handbook on the Politics of Human Rights Law*, ed. Bård A. Andreassen, 115–144. Cheltenham et al: Edward Elgar.
7. Bielefeldt, Heiner. 2022. *Sources of Solidarity. A Short Introduction to the Foundations of Human Rights*. Erlangen: FAU University Press.
8. UK Interagency Group on Human Rights-Based Approaches. 2007. *The Impact of Rights-based Approaches to Development, Evaluation/Learning Process*. London.
9. European Commission. 2021. *Applying the Human Rights Based Approach to International Partnerships. An Updated Toolbox for Placing Rights-Holders at the Centre of EU's Neighbourhood, Development and International Cooperation*. Commission. Staff Working Document. SWD (2021) 179 final, 30 June 2021.
10. UNSDG. 2003. *The Human Rights Based Approach to Development Cooperation. Towards a Common Understanding Among UN Agencies*.
11. Gready, Paul, and Jonathan Ensor, eds. 2005. *Reinventing Development? Translating Rights-Based Approaches from Theory to Practice*. London: Zed Books.
12. UN Doc. A/HRC/38/25, 17 May 2018.
13. The Paris Principles are standards for the mandate and functioning of NHRIs adopted by the United Nations in 1993 (General Assembly Resolution 48/134).
14. New Pact on Migration and Asylum. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-asylum-reform-pact/#pact>.
15. National Action Plans on Business and Human Rights. URL: <https://globalnaps.org>.
16. Bielefeldt, Heiner. 2022. *Sources of Solidarity. A Short Introduction to the Foundations of Human Rights*. Erlangen: FAU University Press.
17. Chang, Brian, and Murray Hunt. 2022. The Role of Parliaments in Implementing Decisions and Recommendations from Supranational Human Rights Bodies. In *Research Handbook on Implementation of Human Rights in Practice*, ed. Rachel Murray and Debra Long, 140–162. Cheltenham, UK/Nordhampton, MA, USA: Edward Elgar.